Poeżija ġdida għal żminijiet ġodda

Marcel Zammit Marmarà

"L-individwalità Mediterranja kellha tieħu s-snin mhux biex tinkiseb iżda biex titfisser, tinfeda u tieħu sura poetika, imnaddfa mill-preġudizzji mgħaġġla ta' epoka sperimentali u qasira."[1]

Is-snin sittin kienu snin ta' taqlib. F'ħafna nħawi tad-dinja seħħu jew kienu qegħdin iseħħu bosta ġrajjiet storiċi. L-imperjaliżmu u l-kolonjaliżmu bdew iħossu t-toqol ta' l-effetti tas-sistemi tagħhom. Eluf kienu qed imutu fil-Vjetnam. Pajjiżi Afrikani bdew jiksbu l-indipendenza tagħhom anki jekk biċ-ċarċir tad-demm, kif kien ġara fl-Alġerija. Fil-Libja kienet twettqet ir-rivoluzzjoni u ċ-Ċekoslovakkja kienet għaddiet mir-'Rebbiegħa ta' Praga'. Fost l-irvellijiet ta' l-istudenti nsemmu dawk ta' Franza, li kienu influwenzati minn awturi bħal Jean Paul Sartre.

Il-poeti f'Malta ta' dan iż-żmien li qegħdin insemmu ma kinux biss motivati mill-kunflitti politiko-reliġjużi interni u l-kwistjoni ta' l-Indipendenza, iżda ħassew ukoll il-kurrenti tat-taqlib dinji. Minn hawn beda l-proċess li wassal lil dawn il-kittieba biex jaħdmu b'kuxjenza aktar universali. Lokalment is-snin sittin nassoċjawhom ma' l-Indipendenza. Fil-waqt li Malta għaddiet mill-kolonjaliżmu għas-sovranità, l-arti wkoll fittxet spunti ġodda.

Il-valuri, il-kriterji, il-forom, il-lingwaġġi u l-bqija li jsawru l-letteratura, jitbiddlu minn żmien għal ieħor, għaliex il-ħajja hi ċaqliq. Xi valuri qodma jitbiddlu biex jidħlu oħrajn flokhom, u jwasslu biex l-estetika titbiddel ukoll.

Il-poeti moderni Maltin kienu wkoll ulied iż-żmien li kienu qegħdin jgħixu fih. Ħassew l-effett ta' x'sar qabilhom kif ukoll ta' dak li kien qiegħed isir fi żmienhom. L-isfida persunali tagħhom kienet ta' x'ser jagħmlu huma stess. Id-direzzjonijiet kienu ġodda. F'dan id-dibattitu l-letteratura ma kinetx identifikata ma' kawża lingwistika. Id-dibattitu kien kollu kemm hu estetiku. Il-poeti moderni Maltin riedu qtugħ mit-tradizzjoni. Jekk nieħdu l-idea tas-sabiħ, it-tradizzjonalisti emmnu li s-sabiħ assolut instab; il-modernisti saħqu li l-qadim għandu jitwarrab jekk qdiem, sabiex minfloku jidħol is-sabiħ il-ġdid.

Il-bixra ewlenija tal-letteratura Maltija sas-snin sittin hi patrijottika, reliġjuża, organizzata fuq il-pjan ta' liberazzjoni għall-Indipendenza. Il-kittieb Malti sas-snin sittin kellu jimpenja ruħu u jaqbel mal-kawża nazzjonali. Wara li nbniet id-definizzjoni romantika ta' nazzjon, il-kittieb Malti ried jaġġorna ruħu politikament u kulturalment. Ried jinterpreta l-bidla minn pajjiż kolonjali għal wieħed ħieles, aktar miftuħ għall-mentalità kontinentali. Il-patrija Maltija kienet saret sinonima ma' glorji remoti bħall-Assedju l-Kbir u t-Tieni Gwerra Dinjija li fil-fatt ma nisslu l-ebda titjib fil-kundizzjoni soċjali jew intellettwali ta' poplu maħkum, poplu li dejjem iddefenda l-interessi ta' ħaddieħor. Il-poeżija moderna waqqgħet l-immaġni ta' Malta trijonfali. Il-poeżija ta' dan iż-żmien hija mimlija bi xbihat li jċarrtu l-illużjoni ta' Malta idillika biex minflok tkun proposta l-immaġni ta' Malta kerha u mmankata. L-innu patrijottiku kien jistona mal-qagħda soċjali u intellettwali tal-poplu. Il-poeti l-ġodda ħassew li fil-letteratura lokali kien hemm riġidità tematika kif ukoll teknika. Issa wara l-Indipendenza baqgħet tinħass ir-rabta mentali neo-kolonjali minflok ir-rabta politika. Il-ħsieb pro-Taljan jew pro-Ingliż ta' l-epoka ta' qabel rabat lil Malta bil-katina mentali ta' l-ilsir.

Fl-immaġni ta' l-omm bħala l-Patrija, figura mingħajr difetti u nuqqasijiet, inħolqot għamla ta' identità nazzjonali. Il-poeżija kienet marbuta mat-temi tal-patrijottiżmu, l-ilsien Malti, u reliġjożità tat-tip devozzjonali ta' poplu fanatiku. Il-poeti moderni lemħu sura sproporzjonata li twassal għal gidba nazzjonali. Dan kien poplu żgħir li fil-fatt kien għadu lanqas stabbilixxa ruħu politikament, u l-kwistjoni politiko-reliġjuża kienet għadha friska. Fejn qabel kien hemm bżonn li l-poeti jissublimaw lil Malta, issa beda jinħass in-nuqqas ta' bażi, bħallikieku kollox kien mibni fuq ir-ramel. Il-Malta glorifikata sfat sfiduċjata mill-poeti tas-sittinijiet. Malta ma baqgħetx ir-reġina tal-Mediterran. Il-kuxjenza letterarja moderna għaddiet l-ewwel biex tistaqsi dwar l-identità vera tal-Maltin.

Il-kult tal-patrijottiżmu kien ilu li nqata' mill-Ewropa, u l-awtur Malti għadda wkoll mid-definizzjoni ta' nazzjonalità għal waħda aktar universali. Id-definizzjoni nazzjonali kienet saret irrelevanti għall-kittieba moderni. Iċ-ċertezza ta' qabel issa għaddiet għall-mistoqsija li għalissa ma kienx hemm tweġiba għaliha. Fil-waqt li r-romantiċi ta' qabilhom saħqu fuq iċ-ċertezza etnika, politika, lingwistika, reliġjuża u kulturali, il-poeti ġodda għaddew għall-mistoqsija, għad-dubju. Dak li kien ċert u sempliċi ma baqax jgħodd għal min beda jistaqsi f'sens aktar wiesa' u internazzjonali. Il-mistoqsija ħadet xejra psikoloġika fejn mill-affermazzjoni romantika għaddew għas-suġġestjoni. Il-ġrajja letterarja Maltija għaddiet miċ-ċertezza għad-dubju.

L-ilħna ġodda li bdew jidhru fl-ewwel snin tas-sittinijiet kellhom bżonn idejoloġija li tgħaqqadhom flimkien u ma jibqgħux xogħlijiet mitluqa għal rashom.

Kien jonqos dak l-element komuni li jiġborhom f'moviment. Il-kittieba żgħażagħ Maltin xtaqu li l-letteratura Maltija ma tibqax lura ħdejn dik tal-kontinent. Emmnu li hi wkoll għandha titwessa' u taqbad toroq ġodda. Il-poeti l-ġodda ntebħu bl-għeluq ta' din il-gżira, riedu jiftħu l-orizzont limitat sabiex jieħdu nifs aktar frisk, 'il barra mil-limiti ta' pajjiżhom. Ħassew il-ħtieġa, u fittxew li l-letteratura Maltija tinġieb fuq l-istess livell tal-kitba tad-dinja.

F'dan il-kuntest fl-1966 twieled il-Moviment Qawmien Letterarju. Fost l-għanijiet prinċipali, dan il-moviment ħabrek biex ikabbar fil-poplu Malti interess fil-letteratura. Il-moviment ħabrek ukoll sabiex il-letteratura Maltija taġġorna ruħha ma' l-aħħar xejriet fil-letteratura internazzjonali. Kellu l-għan ukoll li jwassal fost il-poplu x-xogħol tal-kittieba. Ħsieb ieħor kien li permezz tal-letteratura jgħaqqad lill-poplu Malti mal-bqija tad-dinja.

Dak li qabel kien patrijottiżmu insulari beda jieħu dimensjoni ta' ċittadinanza universali. Il-ġeografija ġiet megħluba intellettwalment biex bdiet tilħaq spazji usa'. Il-poeta m'għadux id-difensur jew il-leħen tal-mit nazzjonali; minflok il-kult partikulari daħlet is-sensibilità aktar wiesgħa ta' attitudni universali u kożmika. Dak kollu li kien tabù u pprojbit ried jittalla' fil-wiċċ: ipokrisija politika, ipokrisija ekklesjastika, il-faqar letterarju, il-mentalità kolonjali, il-moħħ tal-folla li ma tridx jew ma jaqblilhiex taħseb, u l-bqija. Il-moviment kellu quddiem għajnejh il-qagħda vera tal-Maltin; ried li tiddaħħal raġuni ġdida u tiġdid kreattiv, ħalli tinbena kultura ġdida u ħsieb ħieles mill-imgħoddi kolonjali.

Il-kontenut ma jistax jeżisti mingħajr forma (anzi l-kelma tbiddel l-idea f'forma), u għalhekk ma setgħetx ma tonqosx il-ħtieġa ta' forom ġodda. La kien hemm tiġdid tematiku, mela riedu jinstabu wkoll forom ġodda. Il-poeti moderni issa ma kinux qed jiktbu biex jagħtu dinjità lill-ilsien Malti, barra l-livell letterarju. Ma kinux qegħdin iħarrġu l-lingwa Maltija biex jgħolluha għal-livell letterarju.

Bosta kienu dawk li xlew il-poeti ġodda b'nuqqas ta' sens storiku, b'nuqqas ta' rabta bejn l-imgħoddi u l-preżent. Kien hemm min sejħilhom ribelli, għax dehru li riedu jibdew kollox mill-ġdid. Il-poeti żgħażagħ mhux biss riedu jinqatgħu mit-tradizzjoni fi ħsibijiethom, iżda wkoll permezz ta' lingwa aktar wiesgħa u aktar ħielsa; bla ma jħallu l-forma tkun maħnuqa mill-idea tal-lingwaġġ safi u kostruzzjonijiet klassiċi.

Dawn l-awturi enfasizzaw li l-iskop tagħhom kien li jitgħallmu l-lingwa biex iħaddmuha b'mod differenti. Fil-kritika moderna kien ilu li daħal il-prinċipju tad-devjazzjoni mill-istandard. Il-ħarsien tal-lingwa kien kawża oħra u apparti. L-interess

ta' dawn l-awturi ġodda issa kien li jitgħallmu l-lingwa biex iħaddmuha b'mod letterarju, b'mod estetiku. Il-lingwa kienet l-għodda li biha l-poeta ried joħloq letteratura b'forma differenti minn dik ta' qabilha.

Il-kuxjenza ġdida ħtieġet li l-Malti użat fil-letteratura għandu jieħu l-elementi tiegħu mir-reġistri kollha ta' l-ilsien mitħaddet u miktub. Twaqqgħet l-idea li l-kliem kellu jingħażel minn tipi ta' reġistri partikulari li kienu xierqa għal-letteratura. Dan l-ambjent modern kien qiegħed jitlob ilsien aktar imżewwaq, meħud mir-reġistri kollha sabiex ifisser il-polz ta' soċjetà moderna. L-idea tal-Malti safi bdiet tinħall, u l-Malti rumanz beda jkun aktar aċċettat. Il-poeti saru iżjed konxji tagħhom infushom u fittxu għodod aħjar biex ibiddlu t-tiġrib persunali tagħhom f'poeżija.

Malta kellha tadatta politika ta' pajjiż indipendenti, tgħaddi mill-ħasda tal-bidla, bejn ħakma kolonjali u tmexxija ħielsa, għalkemm il-ħakma kolonjali ħalliet warajha l-fdalijiet tagħha. Il-poeti warrbu'l Malta qadima u allura warrbu magħha wkoll ix-xbieha poetika milqugħa. Ittamaw li min jaqra l-poeżiji tagħhom mhux biss jifhimhom iżda jbiddilhom f'azzjoni. Dan mhux dejjem kien faċli minħabba r-rassa tat-tixbihat, xi kliem tekniku u n-nuqqas tal-mużikalità. Għaldaqstant l-iskop tagħhom kien li jressqu kemm jista' jkun viċin il-poplu. Xhieda ta' dan huwa t-twarrib tal-vers konvenzjonali u l-forom tiegħu, kif ukoll karatteristiċi oħra bħalma hu t-twarrib tal-punteġġjatura. L-iskola moderna fittxet forom metriċi oħra, maħlulin mir-reġimentazzjoni ta' qabel. Saħansitra twarrbet ukoll l-għażla bejn ġeneru u ieħor, l-għażla bejn il-ġeneru poeżija, u l-ġeneru proża. L-eżempju ta' Victor Fenech jixhed din is-sintesi fil-poeproża. Il-ħajja moderna kiex jixirqilha idjoma differenti. It-tixbihat u s-simboli issa ttieħdu mill-ambjent Malti ġdid. Riedu jħaddnu dinja usa' ta' oġġetti, ħlejjaq umani u ġrajjiet.

Il-moderniżmu kien ukoll sforz ġenwin biex l-ilsien letterarju jissaffa mit-tiżjin fieragħ, u tingħata importanza akbar lill-metafora. Il-metafora u s-simbolu huma għodod mill-aktar importanti għall-poeżija vera.

> "Ix-xejra moderna hi li l-poeżija kollha tinbena bħala metafora waħda magħmula minn bosta metafori marsusin flimkien."[2]

Il-metodu stess ta' kif tidher il-metafora huwa element ieħor li jagħżel lill-versi moderni minn ta' qabilhom. Il-poeta modern xi drabi juża biss il-"vehicle", u l-bqija (it-"tenor" u l-"ground") jitqies bħala miftiehem. Dan il-metodu jista' jqanqal diffikultà fil-ftehim waqt li jkabbar l-allużjonijiet u jnaqqas il-kliem li hu ta' importanza sekondarja. L-għalqa minn fejn bdew jingħażlu x-xbihat kienet differenti wkoll. Tradizzjonalment il-metafora kienet tintuża biex jinħolqu xbihat meħudin mill-ħajja

organika tal-bniedem, l-annimal jew il-ħaxixa. Kienet tip ta' metafora li tappella l-aktar għas-sensi, l-aktar tal-ħars, tas-smigħ u tal-mess. Il-poeta modern imdawwar b'oġġetti f'dinja aktar wiesgħa u li kienet qed issir aktar industrijalizzata wessa' l-għalqa minn fejn seta' jibdel f'simboli l-qagħdiet tal-bniedem. Bdew jidhru aktar xbihat meħudin mir-reġistru tat-teknoloġija bħalma huma krejnijiet, ferroviji, ajruplani u magni. Il-qagħda preżenti u l-istruttura soċjali rriflettew ruħhom fl-għażla metaforika kif ukoll fl-għażla lingwistika, għax dawn l-oġġetti mekkaniċi kienu ġejjin mir-rumanz. Fil-kuntest modern, il-metafora tintuża f'sens aktar astratt. Il-poeta huwa milqut mill-qagħda soċjo-psikika tal-bniedem, u kellu jinterjorizza ruħu, jinvestiga fil-fond il-kriżi ta' l-identità tiegħu innifsu f'dinja li qed issir aktar impersunali.

Forsi l-aktar mistoqsija li tidwi fil-poeżija ta' wara l-Indipendenza hija: "Min jien?" Il-poeti Maltin ta' qabel donnhom ma kellhom l-ebda dubju min kienu. Ma ddubitawx l-identità tagħhom. Fil-poeti tas-sittinijiet jidhru s-sinjali tal-konflitt ġewwieni. Din il-kuxjenza l-ġdida nħallet miċ-ċertezzi ta' qabel. Il-kuxjenza taż-żmien ħolqot sens ġdid ta' l-importanza tat-tibdil fil-ħajja, u dan kien rifless fit-tħaddim tal-lingwa. Il-poeti fissru l-esperjenzi ġodda ta' l-eżistenza f'dinja fejn il-bniedem sar inċert mill-identità tiegħu. L-artist modern kien qiegħed isib ruħu waħdu aktar minn qatt qabel. Ma neħduhiex bi kbira li issa x-xbihat kienu meħudin minn affarijiet artifiċjali flok naturali; is-sens għadda mill-organiku għall-inorganiku, mill-persunali għall-impersunali, minn ħlejjaq ħajjin għall-oġġetti artifiċjali. L-unika realtà għall-poeta hija r-realtà tax-xbihat. Fl-interjorità tiegħu, il-poeta ta' llum sab mergħat oħra ta' metafori għall-vjaġġ ġewwieni tiegħu.

Il-fatt li Malta saret indipendenti jista' jħalli wkoll l-effett tal-biża' li wieħed idum biex isib soluzzjoni.

> "Iż-żerriegħa li nxteħtet fil-ħamrija fis-snin sittin bdiet tieħu
> bil-mod iżda ma tatx il-frott veru tagħha qabel ma għaddew
> is-snin."[3]

Mill-poeżija tas-snin sittin għal dik tas-snin sebgħin u tmenin hemm il-mogħdija bejn il-fażi bikrija ta' l-isperimentazzjoni u l-fażi ta' ċerta adultezza. It-transizzjoni ma kinetx waħda li twassal biss għal maturazzjoni. L-attitudnijiet tal-bidu wkoll bdew jieħdu xejriet differenti. Il-kriżi ta' l-identità hi ċentrali.

Fis-snin sittin il-poeżija kienet storbjuża, polemika, ġellieda, provokanti. Wara li dabet il-kontroversja beda dieħel l-ekwilibriju, u l-kisba ideali ġdida bdiet tissarraf f'ħidma kreattiva. F'din il-mixja, fil-poeżija tas-snin sebgħin, bdew jidhru l-irtir, is-skiet, ir-rassenjazzjoni, l-għeluq tal-privatezza. Fil-waqt li fis-snin sittin kien hemm il-fiduċja fil-bidla, fis-snin sebgħin dehret sewwa d-delużjoni. Mill-agħjat il-poeta

għadda għas-silenzju. Mill-istorbju tal-bidu l-poeti għaddew għall-irtir u s-skiet. Fix-xeħta miġbura, riflessiva, meditattiva tas-snin ta' wara, bdiet tinħass id-delużjoni.

Ir-rabta ma' l-ibliet qanqlet xewqa li jerġa' jidher ir-raħal Malti bl-innoċenza kollha tiegħu. It-theddida tar-raħal Malti qanqlet ukoll in-nostalġija. L-ambjent raħli issa kien mhedded mill-hekk imsejjaħ żvilupp. Dak li qabel kien jidher ikrah u primittiv issa sar mixtieq. Bosta drawwiet kienu qegħdin jintilfu u l-poeta reġa' fittex l-għeruq ta' l-identità.

Fejn qabel iċ-ċokon ried li jinfetaħ biex jixrob minn wesgħat li ma kinux tiegħu, issa l-insularità saret ukoll mezz biex tikkumbatti t-theddida tal-modernizzazzjoni, u sseddqet ir-rabta ma' l-għeruq fi ħdan ir-reġjun Mediterranju, li wara kollox huwa parti mill-kosmos. L-iżolament jew l-insularità ta' Malta bħala gżira reġgħet saret parti importanti fl-identità tal-pajjiż. Mas-solitudni, l-irtir u s-skiet, tħallat is-sens tal-gżira, ta' l-iżolament. Dak li qabel kien idejjaq lill-poeti issa seta' jkun ukoll għajn ta' faraġ u ta' mistrieħ. L-ispazju ġeografiku tfisser f'ambjent spiritwali. Il-kundizzjoni ġeografika rriflettiet ukoll il-qagħda tar-ruħ.

Fis-snin sittin inżergħet żerriegħa li biż-żmien kellha tagħti l-frott. Il-poeti ġodda kellhom jgħaddu mill-fażi ta' l-isperimentazzjoni, sakemm sabu l-individwalità tagħhom. Kellu jgħaddi ż-żmien biex mill-agħjat tal-bidu mimli reazzjoni li kien rifless ukoll lingwistikament, għaddew għal lingwaġġ aktar mirqum. Fil-lingwaġġ ukoll daħal is-sens tal-qies u l-poeta reġa' skopra s-sbuħija tal-ħsejjes semitiċi. Fejn qabel ħolqu versi kumplessi b'mod li mhux dejjem irnexxielhom jikkomunikaw, għaddew għal aktar ċarezza. Bdew ifittxu aktar is-sempliċità fil-versi tagħhom.

Dik li fil-bidu setgħet dehret bħala atitudni kważi anti-reliġjuża, ħadet xeħta profondament reliġjuża. Il-fidi reġgħet ħadet il-post ewlieni li dejjem kellha. Għall-poplu Malti r-reliġjon m'hix biss twemmin, iżda tradizzjoni ta' storja u kultura. Ir-rejazzjoni tas-sittinijiet kienet ukoll waħda morali u tejoloġika. Minflok it-tradizzjoni kristjana daħlet il-kontestazzjoni. Iddubitaw bosta tradizzjonijiet u r-reliġjon tagħhom ħadet bixra individwalista. Missew ma' kontradizzjonijiet morali u ma beżgħux juruhom, ma beżgħux jitbiegħdu mit-tradizzjoni kristjana. Fil-waqt li r-reliġjożità f'Malta kienet marbuta ma' istituzzjoni, il-letteratura saret aktar reliġjuża u inqas kattolika. Ir-reliġjożità saret il-punt tar-riferiment.

Id-direzzjoni li kienu ħadu meta ħarsu lejn il-kultura ta' l-Ingilterra u l-Amerika issa dehret imbiegħda minn dak li hu Mediterranju u Malti. L-ispirtu Mediterranju huwa l-identità naturali ta' Malta u tar-reġjun.

"Din l-individwalità Mediterranja kellha tieħu s-snin mhux

biex tinkiseb iżda biex titfisser, tinfeda u tieħu sura poetika, imnaddfa mill-preġudizzji mgħaġġla ta' epoka sperimentali u qasira."[4]

Is-sens reġjunali sar ukoll is-sens nazzjonali sħiħ. Il-poeżija reċenti għaddiet mill-fażi ta' l-esperimentazzjoni għall-fażi tal-maturità, għall-kisba ta' l-identità. Hemm bosta xejriet tematiċi li jixhdu din l-identità: ir-reliġjożità, is-sens ta' l-infinit u tal-misterjuż, is-solitudni, is-sikta, il-motiv tal-pajsaġġ, it-tifkira qawwija tal-qedem storiku, in-nostalġija, il-malinkonija. Il-poeżija patrijottika u reliġjuża ħadet libsa mediterranja. L-element folkloristiku raħli Malti ħa dehra ġdida permezz ta' kwalitajiet ta' "gżira ċkejkna, mikwija bix-xemx, siekta ġeblija, storika kull fejn tħares, u żagħżugħa f'dak li hu ħelsien politiku."[5] Għalkemm f'għamla oħra, fil-poeżija xorta kien għad hemm moħħ ta' poplu patrijottiku li kien għadu kif ħareġ mill-ħakma kolonjali twila, li ħalliet fuqu influwenza kbira, waqt li kien qiegħed ifittex l-identità tiegħu.

Ma rridux ninsew li bosta minn dawn il-kittieba kienu wkoll prodott tal-ħakma kolonjali u għalhekk kellha tħalli l-marka fuqhom ukoll. L-imgħoddi jibqa' jinħass fil-fdal tal-wirt preistoriku u ż-żewġ assedji, u aktar ma tikber l-industrija u joktor il-bini, fejn bosta rħula qed isiru bliet, aktar tikber in-nostalġija għall-gżira primittiva.

Il-punti tar-riferiment huma dejjem l-istess taħt libsa li tvarja. Il-poeżija qiegħda tieħu sehem f'identità usa' mil-limiti lokali. L-individwalità Maltija tieħu sehem fl-identità tar-reġjun minħabba għadd ta' xejriet bħalma huma l-viżjoni teoloġika li hi mifruxa fil-viżjoni nazzjonali kollha, il-qagħda ta' Malta bħala gżira, il-qedem ta' l-istorja, u l-laqgħa kostanti f'Malta ta' ċiviltajiet ewlenin li lill-pajjiż għamluh bħal mikrokożmu tar-reġjun kollu. Biżżejjed wieħed iħares lejn l-ilsien Malti biex isib dan iż-żwieġ bejn il-kultura Semitika u Latina. Meta wieħed iqis sewwa dawn il-karatteristiċi, allura jasal biex jintebaħ li wara kollox l-identità sostanzjali ta' Malta ma tbiddlitx. Il-poeżija wkoll, fost affarijiet oħra, irriflettiet din il-qagħda.

Il-poeżija kontemporanja rritornat lejn ir-Romantiċiżmu. Iżda huwa Romantiċiżmu wisq usa' mill-istoriku – Romantiċiżmu etern. Minn żmien l-esperimentazzjoni sa żmienna nsibu "mixja ċiklika", ritorn mibdul taħt il-lenti tal-viżjoni kontemporanja. Fil-waqt li l-poeti ta' qabel kienu għannew il-qedem ta' Malta fil-kobor tiegħu nnifsu, għall-poeti mis-snin sittin 'l hawn huwa għajn ta' dinjità u nostalġija fejn jistgħu jfittxu l-għeruq nazzjonali. Il-pajsaġġ li hu tant prominenti fil-poeżija Mediterran reġa' sab postu. Il-qerda tal-kampanja u r-raħal Malti tkompli ssaħħaħ din il-ħerqa għar-ritorn lejn dak li huwa verament tipiku, u anqas artifiċjali mill-ħajja urbanistika u mill-industrijalizzazzjoni. L-elementi lokali, bħalma huma ċ-

ċokon u l-insularità ta', huma meqjusa bħala parti mill-identità. Reġgħu tfaċċaw ix-xejriet tipiċi tal-poeżija Maltija.

Il-maturazzjoni li kisbu wara l-fażi ta' l-esperimentazzjoni fissret ukoll il-mogħdija għall-universalità. Kitba li qabel setgħet dehret ġurnalistika, u li tappartjeni għal post u żmien partikulari, issa nħallet minn dawn id-dimensjonijiet ristretti, sabiex ir-riflessjoni saret aktar filosofika u wiesgħa fis-sens universali. Il-poeżija ta' pajjiż żgħir bil-karatteristiċi tagħha u tal-Mediterran setgħet ukoll tipparteċipa f'dak li hu universali. Mill-partikulari għaddiet għall-ġenerali, għal dak li japplika għal bniedem hu fejn hu, u meta hu. Dan seta' jsir ukoll permezz tal-poeżija bl-identità tal-pajjiż u tar-reġjun.

Kien hemm żmien meta l-poeżija kellha tgħajjat bħalma kien hemm waqtiet fejn irriflettiet l-irtir, iżda fuq kollox dejjem irriflettiet dak li kien qed jiġri, flimkien ma' l-ansjetajiet u l-aspirazzjonijiet lokali, u tal-bniedem. Fil-waqt li l-poeżija Maltija rritornat lejn il-qofol u ntrabtet ma' l-għeruq, hija tegħleb ukoll il-limiti u l-għeluq ta' pajjiż ċkejken u fl-istess ħin isseddaq in-nazzjonalità u l-identità Maltija kif ukoll tar-reġjun.

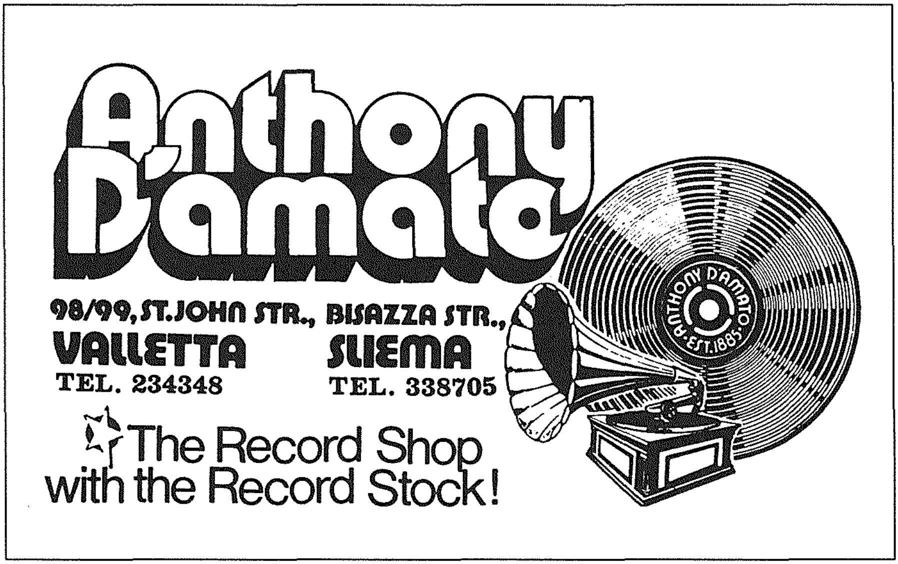

1. O. Friggieri, "Il-Poeżija Maltija tat-Tieni Nofs tas-Seklu Għoxrin", *Hyphen*, Vol.6, Nru.4, 1990, p.185.
2. O. Friggieri, "Il-Poeti Moderni Maltin – Tradizzjoni, Żvantaġġ Storiku u Bidla mill-Qiegħ", *Hyphen*, Vol.2, Nru.6, 1981, p.260.
3. O. Friggieri, *Il-Poeżija Maltija tat-Tieni Nofs tas-Seklu Għoxrin*, loc. cit., p.182.
4. Ibid., p.185.
5. O. Friggieri, *Ir-Ruħ fil-Kelma*, KKM, 1973, p.98.

BIBLJOGRAFIJA

AZZOPARDI, M.
Tabernakli, A.C. Aquilina, 1979;
Monokordi, Peg, 1984.

CORTIS, T. ed.
Oqsma tal-Kultura Maltija, Guttenberg Press, 1991.

FENECH, V.
Sangraal, Publikazzjoni Bugelli, 1987.

FRIGGIERI, O.
'Il-Poeti Moderni Maltin – Tradizzjoni, Żvantaġġ Storiku u Bidla mill-Qiegħ', *Hyphen*, 2(6) 1981, pp.256-262;
'Il-Poeżija Maltija tat-Tieni Nofs tas-Seklu Għoxrin", *Hyphen*, 6(4) 1990, pp.179-189;
Fl-Għarbiel, 1976;
Saġġi Kritiċi, A.C. Aquilina, 1979;
Ir-Ruħ fil-Kelma, KKM, 1973;
Kittieba ta' Żmienna, Veritas Press, 1976;
Mal-Fanal Hemm Ħarstek Tixgħel, Merlin Library, 1988.

FRIGGIERI, O. u BRINCAT, M.J.
'Demgħat tas-Silġ', *Hyphen* 1 (6) 1979, pp.17-29.

GIANCANE, D.
'Oliver Friggieri, Mediterraneità', *Salpare*, 3(10) 1990, p.11.

MIZZI, A.
Taqtir is-Skiet, Publikazjoni Bugelli, 1987.

SERRACINO-INGLOTT, P. ed.
Linji Ġodda, KKM, 1973;
Ilħna Mkissra, Guttenberg Press, 1989.

RONNIE'S
STUDIO
ONE HOUR PHOTOS
65, Tower Road, Sliema Tel:332466